

'Vernieuwing is noodzakelijk om je te blijven ontwikkelen, ook voor een school'

Vrijeschoolonderwijs toe aan vernieuwing?

Hans Passenier (1957) kwam op 19-jarige leeftijd in aanraking met de vrijeschool en werd erdoor gegrepen. "Waarom heb ik die school niet doorlopen?" vroeg hij zich af. Hij ontdekte een wereldbeeld dat aansloot bij wie hij was en het voelde als een thuiskomen. Sindsdien is hij met hart en ziel betrokken bij het vrijeschoolonderwijs, dat naar zijn idee toe is aan een nieuwe impuls...

"Ik kreeg een schok en dacht: zo zou het vrijeschoolonderwijs moeten zijn, zo is het eigenlijk bedoeld geweest!" Aan het woord is Hans Passenier, een man met een veelzijdige loopbaan binnen de vrijeschool: van docent scheikunde, decaan, locatie-leider en directeur tot begeleider van (bestuurlijke) vernieuwings-, bouw- en fusieprojecten (zie www.passenier.com). Het was een betoog over het verschil tussen 'natuurlijk' en 'schools' leren dat hem wakker schudde. Volgens Hans staat de vrijeschool aan de basis van het 'natuurlijk leren', een concept dat nu alom in de publieiteit staat als paradigma B onderwijs, duurzaam leren, ervaringsgericht- of ontwikkelingsgericht leren. Het gaat hem aan het hart dat het verhaal over het vrijeschoolonderwijs al geruime tijd vaak mooier is dan de praktijk. "Ik zie om me heen dat het vrijeschoolonderwijs zich steeds meer beweegt in de richting van schools leren terwijl andere scholen de omgekeerde beweging lijken te maken. Het vrijeschoolonderwijs heeft een impuls nodig om weer vernieuwingsonderwijs te worden."

Natuurlijk leren

“Uitdaging bieden, aansluiten op de belevingswereld van het kind, het cognitieve altijd verbinden met het gevoel, het zijn allemaal concepten die al in het vrijeschoolonderwijs zitten”, aldus Hans. “Juist in het groepsproces verschilt de vrijeschool van de principes van natuurlijk leren en daar zit ook het probleem. We moeten toe naar een meer individuele benadering. Het kind moet meer als individu worden gewaardeerd en gerespecteerd en de gelegenheid krijgen om tot activiteit te komen.” Tegelijkertijd erkent Hans dat de klassikale opzet van het vrijeschoolonderwijs ook veel goede kanten heeft. “In de vernieuwing van het vrijeschoolonderwijs moeten de edelsteentjes aan sociale processen zeker niet worden weggegooid, maar er wordt nu veel te veel klassikaal gedaan. Het gaat om een goede mengmoes van klassikaal onderwijs en individuele opdrachten.”

Kinderen veranderen echt

Hans signaleert dat het vrijeschoolonderwijs zich heeft ontwikkeld tot onderwijs met een vast programma en dat er vaak geen goede match meer is tussen de vragen die kinderen impliciet en expliciet stellen en het sociaal-pedagogisch antwoord daarop. “Kinderen veranderen echt en zijn nu anders dan bijvoorbeeld 15 jaar geleden. Ze zijn individueller en hun ontwikkeling ligt verder uit elkaar. Zowel tussen kinderen onderling, als ook binnen het kind zelf, zie je grotere verschillen. Je ziet dat ook terug in de lespraktijk. Groepen van 35 à 40 leerlingen waren ‘vroeger’ heel gewoon, maar dat kan nu niet meer. De verschillen tussen en binnen kinderen (bijvoorbeeld tussen denken en voelen of voelen en willen) dwingen je om te zoeken naar een nieuwe aanpak, om te differentiëren: wat samen en wat apart? Kinderen kunnen zich anno 2006 echt vervelen in de klas en dat is nou absoluut niet het beeld dat ik heb bij een goede school. Dat moet gewoon niet kunnen!”

Oude beelden

Het vernieuwende van het vrijeschoolonderwijs was vanaf het begin dat je uitgaat van het kind, het kind ‘ziet’ en antwoorden probeert te vinden op de vragen die het kind stelt. Maar hoe zorg je ervoor dat je open blijft staan voor nieuwe en veranderende vragen? “Daarvoor”, zegt Hans, “moet je loskomen van oude beelden. Het gevaar van oude beelden is dat je star wordt en niet meer open staat voor signalen van buitenaf. Zo’n oud beeld is bijvoorbeeld dat het altijd goed is, voor elk kind, om een verhaal te horen van drie kwartier. Of dat je zo’n vastomlijnd idee hebt van het feit dat kinderen zich nu eenmaal aan elkaar moeten schaven, dat je niet ziet dat plagen overgaat in pesten.”

Ook binnen het vrijeschoolonderwijs ervaren leerkrachten individualisering en dat er steeds meer kinderen zijn met leer- en ontwikkelingsstoornissen (zowel extreem onder als boven ‘het gemiddelde’). Als antwoord daarop zijn er nieuwe onderwijsvormen de school binnengekomen, zoals groepjes in de klas en instructietafels. Hans: “Sommige van die ontwikkelingen zijn goed en passend binnen het paradigma van het vrijeschoolonderwijs. Maar andere zijn echt schools. Die zijn vanuit een ander paradigma ontwikkeld en passen op de een of andere manier niet goed binnen ons onderwijs. Dat geldt ook voor toetsen. Terwijl de vrijeschool zich daar altijd tegen heeft verzet, lijkt ze nu, vanuit onmacht om er iets anders tegenover te stellen, te buigen voor de eisen vanuit de maatschappij en de overheid. Het gaat erom de bril, waardoor we naar het vrijeschoolonderwijs kijken, helderder op te poetsen. Een moderne passende beschrijving van het paradigma van waaruit het vrijeschoolonderwijs is opgezet, zou kunnen helpen om terechte vragen over kwaliteit van onderwijs en ontwikkeling zichtbaar te maken.”

Hans Passenier, met hart en ziel betrokken bij het vrijeschoolonderwijs

‘Kinderen die zich vervelen: dat is nou absoluut niet het beeld dat ik heb bij een goede school.’

INTERVIEW

Ecologisch paradigma

De vrijeschool werkt vanuit het ‘ecologisch paradigma’, terwijl het schoolse leren uitgaat van het ‘instrumentele paradigma’. In het ecologisch paradigma beschouw je de wereld om je heen als een levend organisme, waarbinnen cellen zelfstandig maar ook gezamenlijk functioneren. Een organisme kan ziek zijn of gezond. Ontwikkeling is onvoorspelbaar en gaat met horten en stoten. Vanuit het instrumentele paradigma is de wereld een technische uitdaging. De nadruk ligt op kennis, controle en betrouwbare metingen. Vertaald naar de vrijeschool betekent dit, dat brede ontwikkeling en niet vakinhoud (kennis) centraal staat. Hans: “Het gaat niet om de inhoud van de vertelstof op zich, bijvoorbeeld de sprookjes of de Grieken, het gaat erom dat het kind zich aan die stof kan ontwikkelen. Het gaat er vooral om dat je even een Griek wordt!”

Ontwikkeling is niet lineair

Werken vanuit het ecologisch paradigma betekent ook dat je ervan uitgaat dat ontwikkeling is gebonden aan leeftijdsfasen en niet lineair verloopt. Daarbij staan subjectieve kennis, waarneming en reflectie centraal in plaats van objectieve kennis en het meten van ontwikkeling door middel van toetsen.

“Door het Cito wordt lineair gedacht”, licht Hans toe.

“Binnen de vrijeschool denken we niet in lineaire ontwikkeling, maar in brokjes. Je leert iets, dan ben je het weer even kwijt en dan komt het na verloop van tijd weer terug. Zo kan het een tijdje duren voordat je je iets eigen maakt. Dat verhoudt zich totaal niet tot het idee van: je legt een basis, daar komt iets bovenop, en nog iets en nog iets, totdat je als het ware een grote muur hebt gebouwd. Binnen recent onderzoek naar natuurlijk leren zijn toetsen ontwikkeld die wel aansluiten bij het ecologisch paradigma”, gaat Hans verder. “Er zijn ontwikkellijnen en leerlijnen in kaart gebracht. Ontwikkellijnen beschrijven de ontwikkeling van het kind en leerlijnen de vaardigheden. Je hoeft alleen maar te reflecteren op die twee lijnen na bepaalde vaste periodes, om te kunnen bepalen waar kinderen staan.”

De waarneming van de leerkracht is hierin een subjectieve factor, zou het verwijt vanuit het instrumentele denken kunnen zijn. Daarmee geconfronteerd zegt Hans: “De Cito-toets is ook subjectief omdat de methode is gebaseerd op de toetsen en de kinderen dus op de vraagstelling in de toets worden voorbereid. Bovendien is het Cito sterk gericht op taal en rekenen, terwijl wij veel breder willen kijken. We hadden ook als school naar het Cito kunnen stappen en onze vragen, vanuit ons paradigma, voor kunnen leggen, maar dergelijke stappen naar buiten hebben we als vrijeschool nooit gemaakt. Dat is jammer, het is een gemiste kans.”

Vernieuwing voorwaarde voor ontwikkeling

De vrije school is altijd sterk intern gericht geweest, maar dat kan volgens Hans niet langer. Aan de ene kant omdat overheid en ouders nieuwe eisen stellen en aan de andere kant omdat kinderen individueller worden en met nieuwe vragen komen. “In de hele vrijeschoolgeschiedenis is er in feite weinig gebeurd. Er wordt nog steeds periode-onderwijs gegeven en de thematieken zijn nog grotendeels hetzelfde; ideeën van Steiner worden nog klakkeloos overgenomen. Niet elke verandering is een verbetering, maar vernieuwing is iets anders dan verandering. Met vernieuwen bedoel ik: verjongen, verfrissen, er weer leven in blazen. Je kunt het vergelijken met de plantenwereld. Na groei komt bloei en chaos, voordat er weer iets nieuws kan ontstaan. In mijn visie is vernieuwing noodzakelijk om je als mens te blijven ontwikkelen. En dat geldt ook voor een school. Als je lange tijd hetzelfde blijft doen word je star. Mijn opvatting is dat ontwikkeling moet en dat je je daarom moet blijven vernieuwen.”

Droom

Hans heeft een droom over hoe het vrijeschoolonderwijs weer vernieuwingsonderwijs kan worden. Onderwijs waaruit de kramp is verdwenen, waar leerkrachten en leerlingen enthousiast zijn over wat ze doen en beleven. Er moet, in de eerste plaats, weer een goede match komen tussen de vraag van de leerling (zichtbaar in gedrag, zoals (on)gemotiveerdheid, (on)rust, stress, etcetera) en het pedagogisch-didactische antwoord (lesinhoud en -wijze) van de leerkracht. Overal in het onderwijs worstelt men met het probleem dat de vragen en de antwoorden er wel zijn, maar dat de juiste match ontbreekt. Ten tweede is er het sociale proces, het klassikale, dat belangrijk blijft om individualisme niet te laten doorschieten. Scholen moeten, in de derde plaats, over de juiste materialen en middelen beschikken om kinderen zichtbare resultaten te kunnen laten boeken. Het resultaat van hun inspanning moet tastbaar worden. Dat motiveert. Volgens Hans vormen deze drie processen (het primaire, sociale en realisatieproces) het gereedschap om het nieuwe vrijeschoolonderwijs vorm te geven. Niet van achter de bureautafel, maar in de school en in de klas, door leerkrachten met een open, lerende houding in een professionele cultuur.

TEKST: YVONNE VAN HOLSTEIJN

FOTOGRAFIE: MARCEL REKERS

Meer informatie in de volgende artikelen, te downloaden via www.passenier.com: ‘Het nieuwe vrijeschoolonderwijs’ en ‘Hoe wordt vrijeschoolonderwijs weer vernieuwingsonderwijs?’